

Waddenzeehavens: naast sterke groei industriële productie, terugloop in offshore en visserij.

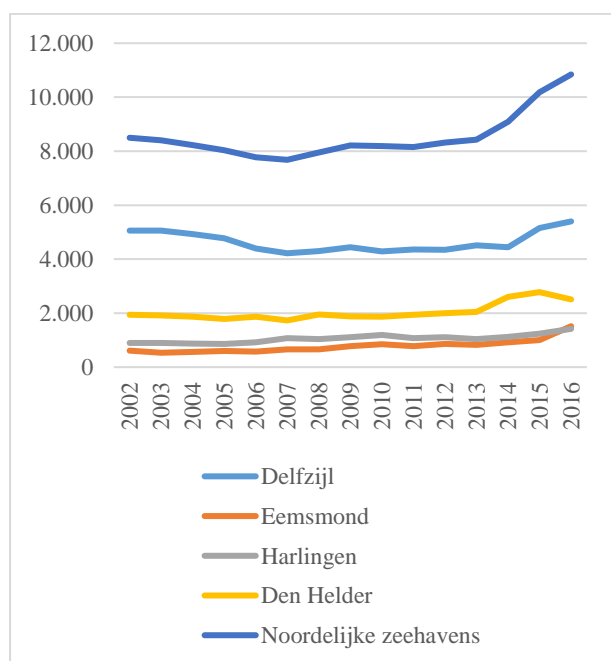
Bronartikel voor de overheidsreeks Wadden in Beeld 2017

Arjen Bosch en Bart Kuipers¹

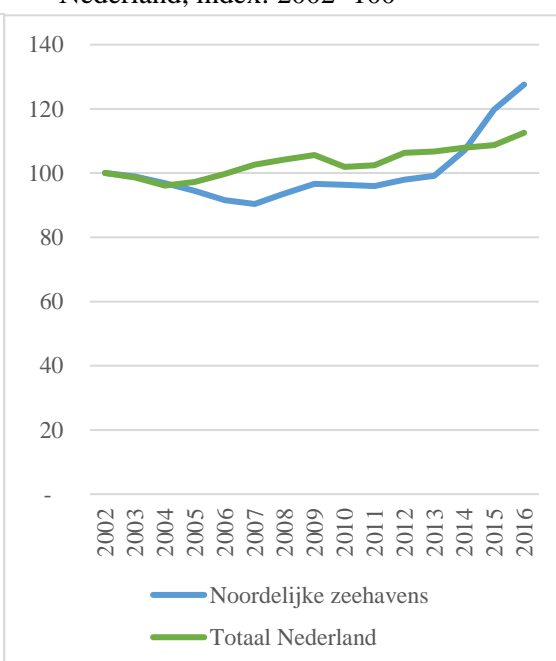
Inleiding

Hoe staan de Waddenzeehavens ervoor? Weten ze te profiteren van de algemene opwaartse beweging in de economische groei van ons land? Dat is niet eenvoudig te duiden, omdat de cijfers over het economisch presteren van de Nederlandse zeehavens altijd met bijna een jaar vertraging worden opgeleverd in de Havenmonitor. De Havenmonitor brengt het economisch presteren van de Noordelijke zeehavens Delfzijl, Eemshaven, Den Helder en Harlingen in beeld. Den Oever en Lauwersoog worden niet meegenomen in de Havenmonitor maar zij maken wel deel uit van de Waddenzeehavens. De gegevens over werkgelegenheid en toegevoegde waarde die wij hieronder presenteren zijn daarmee exclusief Den Oever en Lauwersoog en de havens van de Waddeneilanden. De cijfers uit de Havenmonitor uit 2016 worden eind 2017 gerapporteerd, zodat sprake is van een achterstand van een klein jaar. Het blijkt dat de Waddenzeehavens samen in de lift zaten in 2016, met uitzondering van Den Helder. De cijfers over de fysieke overslag en aan- en afvoer van goederen zijn wel over 2017 beschikbaar. Wij nemen deze meest recente gegevens daarom ook mee in dit bericht.

Grafiek 1. Werkgelegenheid Waddenzeehavens, 2002-2016, werkzame personen

Grafiek 2. Ontwikkeling werkgelegenheid Waddenzeehavens versus totaal Nederland, index: 2002=100

Bron: Havenmonitor

¹ Met dank voor Martijn Streng (Erasmus UPT) voor het ter beschikking stellen van de gegevens uit de Havenmonitor.

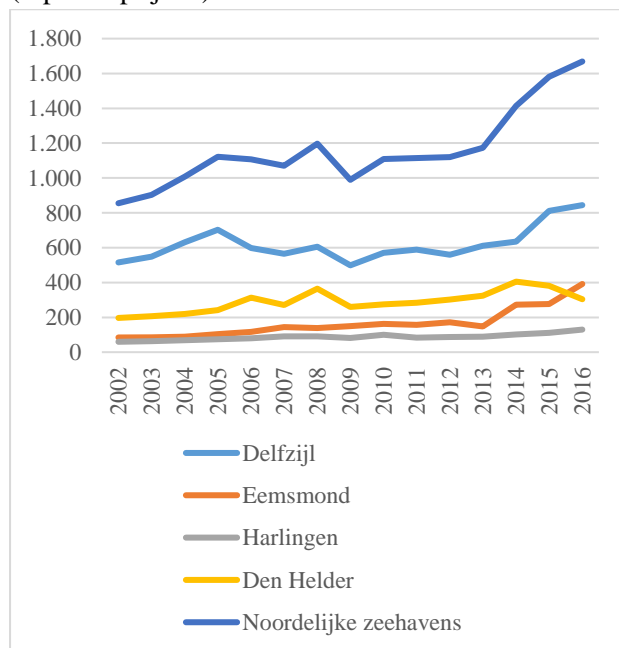
Groei in werkzame personen in Waddenzeehavens met 6,5 procent in 2016

De toenemende economische groei in de Waddenzeehavens in de periode 2013-2015 heeft zich in 2016 doorgezet. Het aantal direct zeehavengerelateerde banen van de Waddenzeehavens samen nam in 2016 toe met maar liefst 6,5 procent ten opzichte van 2015; van 10.177 naar 10.843 werkzame personen. Deze banengroei werd vooral veroorzaakt door de in de havens gevestigde industrie die zelfs verantwoordelijk was voor een banengroei van 7,6 procent; van 6.832 naar 7.354 werkzame personen. Deze banengroei van de Waddenzeehavens overtreft de groei van de werkgelegenheid in de nationale zeehavens die in 2016 toenam met ‘slechts’ 3,5 procent. De groei van werkgelegenheid in de Waddenzeehavens was ook sterker dan de banengroei van de belangrijkste omliggende regio's², die voor de drie regio's samen toenam met slechts 0,9 procent.³ Het aandeel van de werkgelegenheid van de zeehavens in de omliggende regio's nam daardoor toe van 5,7 naar 5,9 procent. Zoals in grafiek 1 te zien is verschilt de groei per zeehaven. In alle havens is sprake van sterke groei, met uitzondering van Den Helder. Den Helder werd in 2016 getroffen door de crisis in de offshore. Wij gaan hieronder kort in op de werkgelegenheidsontwikkelingen per afzonderlijke haven maar eerst beschrijven wij de ontwikkeling van de toegevoegde waarde van de gezamenlijke havens.

Groei in toegevoegde waarde Waddenzeehavens met 5,6 procent in 2016

De directe zeehavengerelateerde toegevoegde waarde die in 2016 in de Waddenzeehavens werd gerealiseerd liet met 5,6 procent een sterke groei zien ten opzicht van 2015. De toegevoegde waarde groeide van 1,581 naar 1,669 miljard euro. Deze groei ligt iets hoger dan de groei van de toegevoegde waarde in alle Nederlandse zeehavens, die in 2016 met 5,3 procent toenam. De economische groei die de verschillende Waddenzeehavens wisten te realiseren ligt eveneens boven die van de omliggende regio's, waar de groei in toegevoegde waarde varieerde van 1,0 voor Noord-Friesland tot 2,9 procent voor Delfzijl en omgeving.

Grafiek 3. Toegevoegde waarde Waddenzeehaven, 2002-2016, miljard euro (lopende prijzen)

Grafiek 4. Ontwikkeling toegevoegde waarde Waddenzeehavens versus totaal Nederland, index: 2002=100

Bron: Havenmonitor

²Regio's Delfzijl en Omgeving, Noord-Friesland en Kop van Noord-Holland.

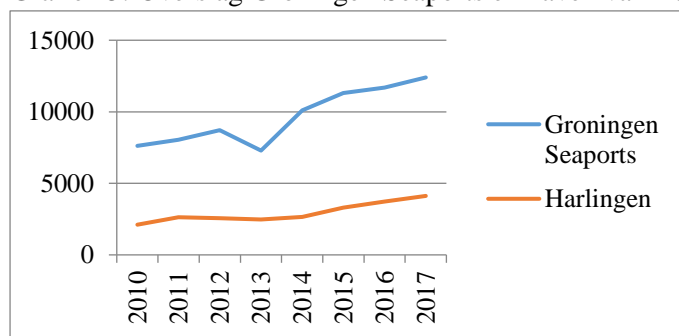
³Bron: CBS Statline

Delfzijl: stabiele groei met groothandel als opvallende groeier in 2016

Delfzijl is de belangrijkste zeehaven gemeten naar het aandeel in de directe havengerelateerde werkgelegenheid en toegevoegde waarde van de Waddenzeehavens, met respectievelijk een aandeel van 50 en 51 procent van het totaal. Delfzijl liet een stabiele groei zien in 2016 met 4,8 procent groei in werkgelegenheid en 4,0 procent in toegevoegde waarde—iets onder het gemiddelde van de Waddenzeehavens als geheel. De werkgelegenheid groeide van 5.150 naar 5.399 werkzame personen en de toegevoegde waarde van 812 naar 844 miljoen euro. De activiteit in de basisindustrie neemt licht af, wegvervoer, dienstverlening en op- en overslag en vooral de groothandel zijn de sterkste groeisectoren in de haven.

Delfzijl zit in de lift blijkt uit de recente verdergaande investeringen in Delfzijl in de metaal en de bouw—en er was sprake van een doorstart van het aluminiumbedrijf Aldel. Gegeven deze vestigingsplaatsdynamiek is het niet verrassend dat de overslag van Groningen Seaports—Delfzijl en de Eemshaven samen—in 2017 is toegenomen met 6,0 procent van 11,7 naar 12,4 miljoen ton (grafiek 5).

Grafiek 5: Overslag Groningen Seaports en haven van Harlingen, in 1.000 ton, 2010-2017

Eemshaven: spectaculaire groei in 2016

Een groei van de werkgelegenheid in 2016 met 50 en van de toegevoegde waarde met 41 procent is spectaculair. De werkgelegenheid nam toe van 1.009 naar 1.517 werkzame personen, de toegevoegde waarde van 277 naar 391 miljoen euro. De Eemshaven profiteerde daarnaast als vestigingsplaats voor de investeringen in elektriciteitsproductie (grafiek 6). Deze nieuwe activiteiten betekenden ook een sterke toename van de op- en overslag in de Eemshaven. De ingebruikname van het datawarehouse van Google in 2016 had geen effect op de overslagcijfers maar wel op werkgelegenheid en toegevoegde waarde.

In 2017 was sprake van een groot aantal uitbreidingsinvesteringen van bestaande bedrijven in de haven en kondigden verschillende bedrijven aan om zich in de haven te vestigen, zoals afvalbehandelaar Bek en Verburg, offshore agentuur DHSS en het metaalbedrijf Van Merksteijn

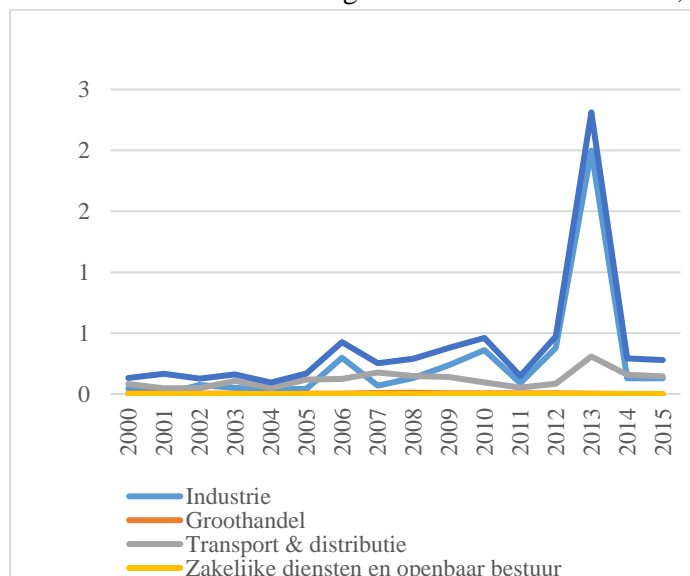
Den Helder: uitzondering door dramatische impact crisis offshore

De werkgelegenheid in Den Helder nam af van 2.779 naar 2.509 werkzame personen in 2016, een afname van 9,7 procent. De toegevoegde waarde neemt nog veel sterker af: van 382 naar 304 miljoen euro: een afname met 20,3 procent. Deze afname komt vrijwel geheel door de verminderde activiteiten gerelateerd aan de dienstverlening voor de offshore. Deze daling is dramatisch en komt door de dalende offshore-activiteiten gerelateerd aan de lage olieprijs. De werkgelegenheid in de marine—niet meegenomen in de cijfers van de Havenmonitor maar wel beschikbaar in de

brongegevens—nam licht af, van 7.592 werkzame personen in 2015 naar 7.541 in 2016. De economische effecten in Den Helder als geheel worden gedempt doordat de werkgelegenheid bij de Koninklijke Marine en beheer en onderhoud een stabiele factor is.

De haven van Den Helder bevindt zich middenin de complexe transitie richting offshore wind, met veel toekomstige potentie van de haven voor operaties en onderhoud van de geplande windparken op de Noordzee en kansen gerelateerd aan de ontmanteling van boorplatformen. Het aantal scheepsbewegingen is in 2016 met zo'n 400 schepen gedaald naar 2100 en doordat schepen die in Den Helder langer bleven wachten in de haven ter voorbereiding van grote projecten, onderhoud of in afwachting van nieuwe projecten steeg de omzet van Port of Den Helder naar 4 miljoen euro. Ook nam de gemiddelde omvang van de schepen toe. Tenslotte speelt Den Helder een rol als visserijhaven. Visserij wordt echter niet meegenomen in de Havenmonitor. Net als de andere Waddenzeehavens laat de aanvoer en omzet van de visafslag in Den Helder een sterke teruggang zien in 2017 ten opzichte van 2016: een afname van 5.258 naar 3.770 duizend kilo vis (-28 procent) en in omzet gemeten een afname van 20,4 naar 17,1 miljoen euro (-15 procent). Deze afname is bij Den Oever en Lauwersoog nog aanmerkelijk groter.

Grafiek 6: Private investeringen in de Waddenzeehavens, 2000-2015, miljard euro in lopende prijzen

Bron: Havenmonitor.

Harlingen: overperformer!

Ook de haven van Harlingen presteerde in 2016 uitstekend, beter dan het gemiddelde van de Waddenzeehavens met een groei van maar liefst 16,9 procent in toegevoegde waarde—van 111 naar 130 miljoen euro—en 14,4 procent in werkzame personen—van 1.239 naar 1.418. Twee sectoren zijn verantwoordelijk voor deze groei: de scheepsbouw en de dienstverlening ten behoeve van het vervoer—dienstverlening wijzend op toegenomen activiteiten in de haven. Het is vooral de scheepsbouw die door slimme gezamenlijke optimalisatie van de werf-infrastructuur aantrekkelijke clusterrelaties weet te initiëren.

De overslag in de haven van Harlingen nam in 2017 met maar liefst 11 procent toe ten opzichte van 2016: van 3,7 naar 4,1 miljoen ton (grafiek 5). In deze overslagcijfers neemt het aandeel van de binnenvaart toe ten koste van de zeescheepvaart. De binnenvaart wist een groei met 23 procent te

realiseren van 1,9 naar 2,4 miljoen ton. Dit kwam door meer overslag van gasolie, zand, schelpen en zout en door de overslag van stenen en asfalt voor dijkverzwaring op Ameland. De zeescheepvaart nam af van 1,8 naar 1,7 miljoen ton, vooral door minder overslag van zout. Er was sprake van een groei van de containeroverslag met 4 procent: van 22.975 naar 23.673 standaardcontainers.

De visserij in Harlingen liet een afname zien: het aantal zeekotters nam met 8 procent af van 2.465 naar 2.271. Het jaar 2016 was voor de visserij een topjaar, terwijl 2017 qua vishoeveelheden matig was: een afname van 4.706 naar 3.999 duizend kilo. Toch blijkt uit de omzet van de visafslagen dat 2017 in financieel opzicht tot één van de betere jaren gerekend mag worden vergeleken met veel andere jaren. De totale omzet in Harlingen nam weliswaar af van 24,3 naar 18,9 miljoen euro maar 2016 was, zoals gesteld, een topjaar. De omzet van de visafslag in Harlingen wordt in zijn geheel toegerekend aan garnalen en 2017 was een slecht garnalenjaar, zoals ook bij de andere visserijhavens blijkt.

Lauwersoog: afname visserij na topjaar 2016

De haven van Lauwersoog wordt niet meegenomen in de Havenmonitor, daarom beperken wij ons hier tot de cijfers over aanvoer en omzet gerelateerd aan de visafslag en de aanlopen van vissersschepen. Naast de visserij—waar in 2015 335 werkzame personen actief waren—is toerisme belangrijk voor de haven.

2016 was, net als bij de andere havens, een heel goed jaar voor de visafslag. Dat gold niet voor 2017 waarin de aanvoer naar de visafslag van Lauwersoog met 43 procent afnam. Bijna de helft van de aanvoer in Lauwersoog bestaat uit garnalen die het sterkste afnam: met 48 procent, van 2.563 naar 1.380 duizend kilo. De omzetten van de visafslag in Lauwersoog—15,6 miljoen euro in totaal en 11,1 voor garnalen in 2016—zijn hiermee in overeenstemming met een teruggang van rond de veertig procent. In 2016 werd een totale omzet van 25,7 miljoen euro gerealiseerd, waarvan 19,8 miljoen euro voor garnalen. Haven Lauwersoog geeft inzicht in het aantal aanlandingen per visserschip—niet specifiek op viskotters, er zitten daardoor ook wat pleziervaartuigen tussen, maar de viskotters vertegenwoordigen wel bijna 90 procent van de ‘natte omzet’. Dit aantal laat een afname zien van 3.699 aanlandingen in 2016 naar 3.342 in 2017. Het aandeel daarvan dat lost bij de visafslag is niet te herleiden, veel gaat per truck naar andere afnemers waaronder de afslag van Zoutkamp.

Den Oever: grootste aanvoer en omzetten visafslag maar ook gevoelige klap in 2017

Met 4.775 duizend kilo aanvoer voor de visafslag in Den Oever is dit de grootste visserijhaven van de Waddenzeehavens. Ook hier is sprake van een afname na het uitstekende jaar 2016—vooral een goed jaar gemeten naar de omzet van de visafslag van Den Oever. De aanvoer nam af van 5.993 naar 4.775 duizend kilo (-20 procent), waarbij het vooral de garnalen waren die voor een sterke afname zorgden: van 3.332 naar 2.217 (-37 procent). De omzet nam af van 36,6 naar 28,2 miljoen euro: een afname van 23 procent. Ook de garnalen zijn verantwoordelijk voor deze afname: de omzet van 2017 was 31 procent minder dan in 2016: van 25,2 naar 17,3 miljoen euro.

Op basis van gegevens verstrekt door de Vereniging Industriegroep Den Oever is duidelijk dat ongeveer 200 werkzame personen in de maritieme sector actief zijn in de haven van Den Oever over een divers aantal sectoren, waaronder de Coöperatieve Visafslag Den Oever. Samen wordt ongeveer 90 miljoen euro op jaarbasis omgezet. Daarnaast is het bedrijf MEA (Marine Eco Analytics) in Den Oever gevestigd, dat zich met 16 werknemers bezig houdt met kennis en onderzoek naar

ballastwatermanagement, hull fouling en filtratie. Er zijn tenslotte geen gegevens bekend van de aanlandingen van vissersschepen in Doen Oever in 2017.

Review economisch perspectief Waddenzeehavens

In 2017 voerde de Erasmus Universiteit onder auspiciën van de Waddenacademie een economische scenariostudie uit over de gekozen strategie van specialisatie, onder de condities van een havenontwikkeling die inspeelt op de aanwezigheid van het Werelderfgoed en het halen van de klimaatdoelen van Parijs.

De scenariostudie onderstreepte de gekozen strategie en leidde tot een overzicht van maatregelen die de havens in staat stellen om in te spelen op onzekerheden waar ze zelf geen of weinig invloed op hebben. De voorgestelde maatregelen waren gericht op het vergroten van het vermogen om havens te ontwikkelen tot krachtige eigenstandige economische clusters. De maatregelen richten zich op innovatieve ontwikkelingen voor duurzaamheid en samenwerking met de natuurbescherming. De hierboven gepresenteerde economische kentallen voor 2016 en 2017 laten zien dat de gewenste economische ontwikkeling zich ook daadwerkelijk lijkt door te zetten. Een uitzondering vormt Den Helder, omdat de transitie van fossiel naar windenergie (nog) niet van de grond komt en tegelijk de offshore voor beheer en onderhoud van boorplatforms in een malaise is terecht gekomen.

Dit onderstreept de wenselijkheid om in samenwerking met de natuurbescherming in Den Helder service voor windparken te ontwikkelen. De effecten worden gedempt doordat de werkgelegenheid bij de Koninklijke Marine en beheer en onderhoud een stabiele factor is.

In de studie is ook de indirecte werkgelegenheid van de havens en Koninklijke Marine geschat; totaal direct en indirect gaat het om ca 35.400 werkzame personen (excl. visserij in Harlingen, Den Oever en Lauwersoog).

Gebruikte bronnen

L. van der Lugt, et al (2017) *Havenmonitor. De economische betekenis van de Nederlandse zeehavens 2002-2016*, Rotterdam, Erasmus UPT.

Groningen Seaports (2018) *Recordoverslag en forse impuls voor de werkgelegenheid in de regio*, Delfzijl: Groningen Seaports.

M. Streefkerk (2017) 'Port of Den Helder wil bijdrage leveren aan verdere verduurzaming energiesector', *Offshore & Maritieme Krant*, #12, 10 oktober 2017, p. 23.

Jaarverslag Haven Harlingen 2017

B. Kuipers & O.M.C. van der Valk (2017) *Waddenzeehavens in 2030: robuuste ankers voor de Waddeneconomie*, Leeuwarden: Waddenacademie.

<https://www.visserijnieuws.nl/achtergronden/wat-deden-en-doen-de-visafslagen>

Informatie over aanlopen van vissersschepen zijn door de havens zelf opgegeven.